

Gunnlaug Daugstad

1. Innledning

Denne publikasjonen handler om omfanget av innvandringen og om levekårene til innvandrerne og de norskfødte med innvandrerforeldre i Norge. Publikasjonen bygger i stor grad på tilsvarende publikasjoner i 2006 (Daugstad), 2004 (Tronstad) og 2002 (Lie).

Når vi lager en slik samlepublikasjon om innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, er det viktig å huske på at det i personstatistikken neppe er noen gruppe som er mer heterogen enn denne gruppa. Ved inngangen til 2008 bodde det personer med bakgrunn fra hele 213 land og selvstyrte regioner i Norge. Levekår varierer med alder, kjønn, utdanningsnivå og sosial bakgrunn. Men for innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre er levekårene i tillegg påvirket av en rekke andre forhold. For innvandrerne er forhold som for eksempel hvor gamle de var da de innvandret, og hvor lenge de har bodd i Norge, viktig. Videre har hvilket land de eller deres foreldre har kommet fra, og hvorfor de har innvandret til Norge, betydning. Det er derfor viktig å tydeliggjøre slike forskjeller i statistikken så langt det lar seg gjøre.

1.1. Kunnskap om innvandrergrupper er viktig

Statistikk om innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre kan gi oss et bilde av om denne gruppa skiller seg ut fra resten av befolkningen på viktige samfunnsområder. Statistisk sentralbyrå (SSB) mener det er viktig å beskrive og forstå utviklingen i levekår og ulikheter mellom relevante gruppers levekår (Østby 2006). Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre med bakgrunn fra ulike deler av verden har levekår som varierer mellom de ulike gruppene, og som også avviker fra gjennomsnittet i Norge (Østby 2004b). Statistikk om innvandrergrupper sammenliknet med hele befolkningen kan således gi oss en pekepinn på innvandreres situasjon i det norske samfunnet og hvorvidt situasjonen endrer seg over tid.

Kunnskap om innvandrernes og norskfødte med innvandrerforeldres situasjon i Norge er viktig av flere grunner. Manglende kunnskap kan gi grobunn for løse antagelser i offentlig debatt om innvandrere og innvandring. Med økt kunnskap om innvandreres bakgrunn og levekår kan det skapes større forståelse mellom innvandrere og andre nordmenn. Et godt faktagrunnlag er viktig informasjon for politikere når de skal treffe viktige avgjørelser som berører omfanget av innvandringen og innvandrernes situasjon i Norge.

1.2. Statistikk om innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre – hver for seg

I denne publikasjonen ser vi på gruppen av innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Innvandrere er, slik SSB

definerer det, personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre. Vi presenterer også egne tall for norskfødte med innvandrerforeldre, det vil si personer som er født i Norge med to foreldre som selv har innvandret. Ofte er det mest relevant å se på innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre hver for seg. Det er bare innvandrere som har innvandret til Norge. Norskfødte barn med flyktningforeldre har ikke selv opplevd flukt, og barn av analfabeter har fått skolegang, men samtidig har de en kulturell kapital som er annerledes enn den er i den øvrige befolkningen, ved at de har foreldre som har innvandret.

Der hvor det har vært hensiktsmessig og mulig å se på disse gruppene for seg, har vi forsøkt å gjøre det. Norskfødte med innvandrerforeldre er fremdeles unge, og det er ikke like relevant å se på denne gruppen i alle sammenhenger. Per 1. januar 2008 var om lag 85 prosent (67 000) i denne gruppen fremdeles under 20 år. Det er et sentralt spørsmål hvorvidt norskfødte med innvandrerforeldre følger et mønster som likner innvandrere på ulike levekårsområder, eller om de i økende grad likner befolkningen for øvrig

1.3. Endringer i begreper og betegnelser

Samfunnet og befolknings sammensetningen endrer seg over tid. Det samme gjør språkbruk, begrepenes meningsinnhold og behovet for statistikk om ulike grupper. Med jevne mellomrom foretas det en større gjennomgang av definisjoner og betegnelser. SSB streber etter å presentere dataene på en mest mulig nøytralt beskrivende måte. SSBs innvandrerdefinisjon ble innført i 1994 (Statistisk sentralbyrå 1994).

Innvandrerdefinisjonen ble noe revidert i år 2000, og senest i 2008. Revisjonen i 2008 førte blant annet til at SSB erstattet betegnelsen «førstegenerasjonsinnvandre-

re» med «innvandrere», og «personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre» (ofte omtalt som etterkommere) erstattes med «norskfødte med innvandrerforeldre». Videre har SSB gått bort fra betegnelsen «innvandrerbefolkningen», som omfatter begge gruppene (Dzamarija 2008). «Innvandrerbefolkningen» er erstattet med betegnelsen «innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre». Revisjonen har i første omgang handlet om hvilke betegnelser som skal benyttes, og i liten grad rørt ved avgrensningen.

1.4. Hvor mange innvandrere er det?

Ved inngangen til 2008 bodde det 381 000 innvandrere i Norge, som er 8 prosent av hele befolkningen. I tillegg bodde det 79 000 norskfødte med innvandrerforeldre her (tabell 1.1). Til sammen utgjorde innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre 460 000 personer, eller nær 10 prosent av hele befolkningen. Tabell 1.1 viser befolkningen etter ulike avgrensninger i forhold til statsborgerskap og innvandringsbakgrunn.

Om vi derimot tar utgangspunkt i utenlandsk statsborgerskap heller enn innvandringsbakgrunn, var det per 1. januar 2008 omtrent 266 000 utenlandske statsborgere i Norge. Om vi velger statsborgerskap som utgangspunkt, får vi imidlertid ikke med de innvandrerne som etter hvert har blitt norske statsborgere. Ved inngangen til 2008 var det 38 prosent av innvandrerne som var norske statsborgere.

Vi kan også ta utgangspunkt i antall utenlandsfødte. Per 1. januar 2008 var det over 445 000 som var født i utlandet og bodde i Norge, men nær 36 000 av disse var født i utlandet med norskfødte foreldre. I tillegg kommer over 29 000 barn født i utlandet med en norskfødt forelder med i denne gruppa. Se også Østby 2006 for en grundigere drøfting av ulike avgrensninger.

1.5. Landbakgrunn

Når en ser på grupper med forskjellig landbakgrunn, finner en ofte at det er betydelige forskjeller i levekår fra gruppe til gruppe. Dette har å gjøre med at det er store forskjeller i innvandringsgrunn, bo-tid, at personene kommer fra til dels svært forskjellige samfunn under forskjellige omstendigheter, og er rustet med forskjellige forutsetninger for å orientere seg i det norske samfunnet.

SSB registrerer ikke i noen sammenheng etnisitet, rase, hudfarge eller om personer på noen måte er utseendemessig annerledes enn majoritetsbefolkningen. Vi lager derfor heller ikke statistikk på bakgrunn av slike kategoriseringer.

For en del formål slås landene også sammen i større grupper. SSB har i 2008 gått bort fra å bruke begrepene vestlig og ikke-vestlig bakgrunn, og vi vil så langt som mulig gruppere etter verdensdel: Europa, Nord-Amerika og Oseania, Asia med Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika (Høydahl 2008).

Hva som er den mest hensiktsmessige inndelingen, kommer an på hvilke problemstillinger som skal belyses. I noen

sammenhenger vil de med bakgrunn fra Norden bli skilt ut som en egen gruppe. Innvandringen fra Norden er ikke underlagt noen innvandringsrestriksjoner. Noen ganger vil vi skille mellom Vest-Europa og Øst-Europa, slik det tidligere politiske skillet var. I denne sammenhengen er de østeuropeiske landene Albania, Bosnia-Hercegovina, Bulgaria, Estland, Hviterussland, Kroatia, Latvia, Litauen, Makedonia, Moldova, Montenegro, Polen, Romania, Russland, Serbia, Slovakia, Tsjekkia, Ukraina og Ungarn. I perioden fram til 2004, da åtte østeuropeiske land ble medlemmer av EU, var dette et relevant skille, sett fra et innvandringsperspektiv. Migrasjonen var fra det gamle Vest- og Øst-Europa var fram til da underlagt svært ulike innvandringsrestriksjoner. Fra 2004 har det i noen sammenhenger vært behov for å se på EU/EØS-landene under ett, og i andre sammenhenger EU-landene i Øst-Europa for seg og Øst-Europa ellers for seg. Inndelingen vil variere fra kapittel til kapittel.

USA og Canada utgjør en gruppering, og i noen tilfeller er Oseania (som består Australia og New Zealand) slått sammen med Nord-Amerika.

Tabell 1.1. **Ulike avgrensninger av personer, etter innvandringsbakgrunn og statsborgerskap. 1. januar 2008**

	Innvandrings- bakgrunn i alt	Utenlandske statsborgere	Utenlands- fødte
Befolkningen i alt: 4 737 171			
Personer med innvandringsbakgrunn i alt	716 967	266 260	445 360
Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i alt	459 614	251 591	380 644
Innvandrere	380 644	236 379	380 644
Norskfødte med innvandrerforeldre	78 970	15 212	0
Personer med annen innvandringsbakgrunn i alt	257 353	13 027	64 716
Utenlandsfødte med én norsk forelder	28 968	3 791	28 968
Norskfødte med én utenlandsfødt forelder	192 637	8 716	0
Utenlandsfødte med to norskfødte foreldre	35 748	520	35 748

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

1.6. Valg av statistikk i denne publikasjonen

I denne publikasjonen har vi lagt vekt på muligheten for å sammenlikne informasjon om innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra år til år, for å vise endringer i antall og sammensetning. Dette for å kunne følge utviklingen på de forskjellige levekårsområdene over tid. Så langt det er mulig, har vi forsøkt å ta med de ferskeste tallene under de ulike emnene. Hyppigheten og tidspunktet for datainnsamlingene varierer imidlertid. Arbeidsmarkedsstatistikk produseres kvartalsvis, og andre områder, som utdanning og inntekt, oppdateres årlig. Norskfødte med innvandrerforeldre er så unge at det ikke er grunnlag for å ta disse med i alle statistikkområdene som en egen gruppe.

I kapittel 2 beskrives først befolkningsstrukturen etter landbakgrunn, alder, innvandringskategori og kjønn. Deretter beskrives befolkningsendringer med inn- og utvandring og annen befolkningsvekst. Til slutt beskriver vi innvandring etter innvandringsgrunn. I kapittel 3 ser vi på innvandreres og norskfødte med innvandrerforeldres vei gjennom utdanningssystemet. Vi ser på språkstimulerende tiltak som gis i barnehagen, språkopplæring i grunnskolen og innvandreres deltakelse og gjennomføring av videregående opplæring og høyere utdanning.

I kapittel 4 beskrives sysselsetting og arbeidsledighet. Arbeidsmarkedet er,

sammen med utdanning, trolig den viktigste arenaen for innvandreres integrasjon. Kapitlet beskriver forskjeller i sysselsettingsnivået blant menn og kvinner etter landbakgrunn og botid. Videre ser vi her på hvordan sysselsettingen er blant norskfødte med innvandrerforeldre. I kapittel 5 ser vi på inntekt og andel i lavinntektsgruppen i ulike innvandrergrupper. Vi ser også på vedvarende lavinntekt.

Videre beskriver vi i kapittel 6 valgdeltakelsen ved kommune- og fylkestingsvalget i 2007 blant norske statsborgere som er innvandrere, norskfødte med innvandrerforeldre samt utenlandske statsborgere. Videre ser vi på stemmegivning, liste-kandidater og innvalgte kandidater ved det samme valget. I kapittel 7 beskrives holdninger til innvandring og innvandrere i perioden 2001-2007. Noen levekårsforhold som helse og boforhold blir belyst i egne levekårsundersøkelser som foretas med lengre tids mellomrom. Resultatene av disse undersøkelsene blir beskrevet i egne rapporter utgitt av SSB (for eksempel Blom 2008, Blom og Henriksen 2008, Løwe 2008 og Blom 1998). I kapittel 8 gir vi en beskrivelse av noen områder som ble dekket i den siste levekårsundersøkelsen fra 2005/2006.

I kapittel 9 gir vi en oversikt over datagrunnlaget for innvandrerrelatert statistikk. For en fylldig oversikt over hva som ellers finnes av innvandrerrelatert statistikk i Statistisk sentralbyrå, se kapittel 10.

Definisjoner og betegnelser

Innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre. Innvandrere har på et tidspunkt innvandret til Norge.

Norskfødte med innvandrerforeldre er personer som er født i Norge av to foreldre som er født i utlandet, og som i tillegg har fire besteforeldre som er født i utlandet.

Følgende inndelinger blir benyttet for **gruppering av personer etter innvandringsbakgrunn**:

- Innvandrere
- Norskfødte med innvandrerforeldre
- Utenlandsfødte med én norskfødt forelder
- Norskfødte med én utenlandsfødt forelder
- Utenlandsfødte med to norskfødte foreldre (inkluderer utenlandsadopterte)

Personer med flyktningbakgrunn er personer med utenlandsk fødeland som er bosatt i Norge, som en gang har kommet til landet av fluktgrunner, og som har fått innvilget opphold i landet som overføringsflyktning, eller har fått asyl eller opphold på humanitært grunnlag. Familiegjenforente til disse personene blir også regnet som flyktninger. Asylsøkere telles ikke før de får en oppholdstillatelse og blir bosatt i Norge.

Fødeland er hovedsakelig mors bosted ved personens fødsel.

Landbakgrunn for innvandrere er i hovedsak eget fødeland. For norskfødte er dette foreldrenes eventuelle utenlandske fødeland. I tilfellene der foreldrene har ulikt utenlandsk fødeland, er det mors fødeland som blir valgt.